

Około 12 000 lat p.n.e. tereny dzisiejszego powiatu kwidzyńskiego znajdowały się pod pokrywą lodowca. Ustępujący lodowiec pozostawił pasmo moren czołowych, doliny rzeczne oraz jeziora. Wraz z jego cofaniem na terenie tym zaczęła rozwijać się roślinność. Pojawili się także ludzie - badania archeologiczne ujawniły kilka stanowisk kultury świderskiej. Wiemy, że ówcześni mieszkańcy powiatu trudnili się zbieractwem, myślistwem i rybołówstwem. W młodszej epoce kamiennej (3500 - 1700 lat p.n.e.) obserwujemy ożywienie osadnicze, a ludność - dotychczas koczownicza - rozpoczęła życie osiadłe rozwijając rolnictwo, hodowlę, tkactwo, garncarstwo i produkcję kamiennych narzędzi. Kolejno odnajdujemy ślady kultury pucharów lejkowatych i amfor kulistych, ceramikę sznurową i dołkowo-grzebykową, wreszcie pozostałości kultury iwieńskiej i kultury łużyckiej.

Dla dalszego rozwoju naszego regionu olbrzymie znaczenie miał szlak bursztynowy, dzięki któremu Powiśle znalazło się pod wpływem kultury starożytnego Rzymu. Przedmiotem handlu z Rzymem był nie tylko bursztyn: wywożono stąd także futra, skóry, wosk i miód, zaś przywożono wyroby szklane, gliniane, ozdoby ze srebra i złota oraz monety. W okolicy Brokowa, Bystrzca, Gardei, Kamionki, Klasztorka, Kwidzyna, Prabut, Przęsławka i Ryjewa odkryto kilkanaście osad z tego okresu.

Wzdłuż wschodniego brzegu Wisły od Ziemi Chełmińskiej do Mikołajek i Białej Góry rozciągał się zespół osadniczo-obronny zabezpieczający wschodnią granicę państwa książąt pomorskich przed plemionami pruskimi.

Nowy rozdział historii Dolnego Powiśla rozpoczął się w początku XIII wieku wraz chrystianizacją tych ziem prowadzoną przez zakon cystersów i biskupa Chrystiana oraz sprowadzonych w 1226 roku przez Konrada Mazowieckiego Krzyżaków.

Krzyżacy posuwali się od Chełmna wzdłuż Wisły zakładając grody i podbijając miejscową ludność. W 1233 roku zajęli Kwidzyn i nadali mu prawa miejskie (według prawa chełmińskiego). Po podboju Pomezanii i innych terytoriów zajmowanych przez plemiona pruskie Kwidzyn wszedł w skład Państwa Zakonnego. Dla historii naszego regionu istotna jest data 29 lipca 1243 roku, kiedy to papież Innocenty IV zatwierdził dokonany przez biskupa Wilhelma z Modeny podział Prus na diecezje. Powstały cztery diecezje: chełmińska, pomezkańska, warmińska i sambijska. Ziemie wokół Kwidzyna, który stał się stolicą diecezji podzielono między Zakon a Kapitułę Pomezkańską (biskup zatrzymał 1/3 terytorium). Dzięki wyborowi na stolicę Pomezanii oraz korzystnemu położeniu miasto i okolica stopniowo rozwijały się: w 1285 roku ustanowiono krzyżacką kapitułę biskupstwa pomezkańskiego, w ciągu XIV wieku wybudowano zamek i katedrę, powstała nowoczesna zabudowa miasta

otoczonego murem obronnym. Wiek XIV to również okres kształtowania się samorządu miejskiego, wilkierzy i ustroju miasta. Przez ziemię kwidzyńską przebiegało kilka ważnych szlaków handlowych, co przyczyniało się do rozwoju gospodarczego okolicy. Ważnym wydarzeniem w dziejach regionu Kwidzyna była datowana na 21 czerwca 1394 roku śmierć mistyczki Doroty z Mątowów. Proces beatyfikacyjny i sława otaczająca Dorotę przyciągała wielu pielgrzymów.

Historia Kwidzyna i terenów Dolnego Powiśla była ściśle związana z dziejami Zakonu Krzyżackiego. Dlatego też wojna z lat 1409 - 1411 nie ominęła miasta i okolicy. W 1410 roku, po zwycięstwie grunwaldzkim, przez ziemię kwidzyńską przeszły wojska polsko-litewskie, zaś król Władysław Jagiełło modlił się w katedrze u grobu Doroty. Kolejna wojna ("wojna głodowa") z 1414 roku doprowadziła do ruiny gospodarczej mieszkańców ziemi kwidzyńskiej. Następne wojny polsko-krzyżackie, w tym wojna trzynastoletnia (1454-1466) i wojna w latach 1519-1521, mocno dały się we znaki ludności wiejskiej, mieszkańcom Kwidzyna i Prabut. Po II pokoju toruńskim z 1466 roku część ziemi kwidzyńskiej - na północ od Tychnów - znalazła się w Prusach Królewskich, pozostała część wraz z Kwidzynem znalazła się w Prusach Zakonnych, zwanych później książęcymi. Wystąpienie Lutra w 1517 roku, a następnie sekularyzacja Prus w 1525 roku spowodowały likwidację biskupstwa pomezjańskiego.

Druga połowa XVI wieku to powolna odbudowa miasta. W dziejach zapisały się wizyty królów polskich: Zygmunta Starego w 1526 roku, Zygmunta Augusta w 1552 roku oraz Stefana Batorego w 1576 roku.

Terenów Dolnego Powiśla nie ominęły także wojny polsko - szwedzkie w XVII wieku. W czasie wojny lat 1626-1629 pod Kwidzynem stacjonowały wojska szwedzkie, w samym mieście przebywał król szwedzki Gustaw Adolf. 27 czerwca 1629 roku hetman Stanisław Koniecpolski pokonał wojska szwedzkie w bitwie pod Trzcianą. To tu, na Powiślu zawarte zostały układy pokojowe ze Szwecją: w 1629 roku w Starym Targu i 1635 roku w Sztumskiej Wsi. Miasta i okolic nie ominął również "Potop" szwedzki. Już w grudniu 1655 roku Szwedzi zajęli Kwidzyn a wysoka kontrybucja zrujnowała miasto. Po wycofaniu się załogi szwedzkiej Kwidzyn jeszcze trzykrotnie w tej wojnie był zdobywany przez Szwedów.

Do końca XVII wieku obserwujemy dość ożywiony rozwój miasta i okolicy. Na szczęście wojna północna (1700-1721) ominęła ziemię kwidzyńską, ale w 1709 roku w Kwidzynie spotkali się car Rosji Piotr I z królem Prus Fryderykiem I. W latach 1709-1710 mieszkańców regionu zdziesiątkowała epidemia zarazy. Zmarłych grzebano poza murami miejskimi i poza osadami.

Należy pamiętać, że przez Kwidzyn przebiegał szlak poczty łączący Królewiec z Berlinem. Czynne były przeprawy przez Wisłę w Nebrowie i Grabowie, a w 1754 roku uruchomiony został prom w Korzeniewie.

W trakcie wojny siedmioletniej (1756-1763) rejon Kwidzyna został opanowany przez wojska rosyjskie pod dowództwem generała Wilhelma Fermora. W latach 1758-1762 założył on w mieście swoją kwaterę i nakazał wybudować rezydencję.

Prabuty i Kwidzyn były miejscem stacjonowania garnizonu wojsk pruskich. Po wojnie siedmioletniej zwiększono ilość wojska w Kwidzynie lokując jednocześnie w Prabutach sztab dywizji.

W 1772 roku Kwidzyn awansował z prowincjonalnego miasta na siedzibę rejencji. Rejencja kwidzyńska obejmowała teren sięgający od Wałcza na zachodzie do Susza na wschodzie, po Toruń na południu i Gdańsk na północy. Napływ urzędników i szybki wzrost ludności w mieście spowodował, że Kwidzyn stał się miastem bardzo drogim. Nadal jednak garnizon i główne siły wojskowe znajdowały się w Prabutach.

W latach 1807-1812 Kwidzyn i okolice nie uniknęły pobytu wojsk francuskich dowodzonych przez Napoleona Bonaparte. Wysokie kontrybucje, budowa mostu pontonowego między Grabowem a Korzeniewem w 1807 roku, przemarsz wojsk francuskich w 1812 roku na długo pozostało w pamięci zubożałych mieszkańców.

Od połowy XIX wieku daje się zauważyć powolne ożywienie gospodarcze, powstają linie kolejowe i drogi. W 1883 roku uruchomiono linię kolejową Malbork - Kwidzyn - Grudziądz, a w 1909 roku wybudowano kolejowy most na Wiśle w okolicach Grabowa i uruchomiono linię do Smętowa.

W początku XX wieku powstają Banki Ludowe w Tychnowach i Kwidzynie. 11 lipca 1920 roku odbył się na terenie Dolnego Powiśla plebiscyt mający zadecydować o przyłączeniu regionu do Polski. Wyniki plebiscytu nie były pomyślne dla Polaków mieszkających w rejencji kwidzyńskiej. Tylko w okolicach Janowa, Tychnów, Dubiela i Straszewa wyniki były korzystne dla Polski. Decyzją Komisji Międzysojuszniczej: Janowo, Małe Półko, Lignowy, Bursztych i Kramrowo przyłączono do Polski. Polska otrzymała również port w Korzeniewie, przyczółek mostowy w Opaleniu i dworzec kolejowy w Gardei. W czasie plebiscytu dużą rolę odegrała "Gazeta Polska" dla powiatów nadwiślańskich powstająca w kwidzyńskiej drukarni Kantorów. Po przegranym plebiscycie Polacy utworzyli Związek Polaków w Prusach Wschodnich, przemianowany na Związek Polaków w Niemczech. W Kwidzynie działał Konsulat Polski. Na terenie powiatu było kilka miejsc kultywowania polskości - najbardziej znanym był dworek Kowalskich w Górkach. W 1937 roku

otwarto Gimnazjum Polskie w Kwidzynie, którego dyrektorem był Władysław Gębik.

W czasie drugiej wojny światowej Kwidzyn nie był objęty działaniami wojennymi, chociaż linia frontu przebiegała kilkanaście kilometrów od miasta. Zniszczeniu uległy Prabuty, a Kwidzynie ulokowano szpitale polowe. Miało to wpływ na późniejsze losy miasta: w roku 1945 Rosjanie spalili ratusz i starówkę.

Już w pierwszej połowie 1945 roku do miasta przybywały pierwsze grupy emigrantów. Polskie władze zaczęły zabiegać o uruchomienie zakładów przemysłowych i rzemieślniczych oraz urzędów i instytucji publicznych. Rozpoczął pracę szpital oraz pierwsze szkoły. Przez długi czas Kwidzyn uchodził za miasto szkół i młodzieży, zaś gospodarka powiatu miała charakter rolniczy. Brak dużego przemysłu powodował powolny wzrost liczby mieszkańców a miasto należało do cichych i spokojnych. Dopiero budowa Zakładów Celulozowo-Papierniczych (dzisiejsze International Papier Kwidzyn), a w latach dziewięćdziesiątych innych zakładów spowodowało szybki rozwój miasta i okolicy.

Od 1 stycznia 1999 roku Kwidzyn ponownie stał się stolicą powiatu.